

Minister van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Onderwerp
Advies Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten
en centrale stemopneming

SECRETARIAAT KIESRAAD

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Inlichtingen
mr. W.A.E. Brühem
T 070 426 7404
F 070 426 64 89

Uw kenmerk

In uw brief van 25 maart 2013 heeft u de Kiesraad gevraagd om een advies uit te brengen over het ontwerp Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming (hierna: het Experimentbesluit). Hierbij treft u het advies aan.

Blad
1 van 8

Aantal bijlagen
0

1. Samenvatting van het advies

Het Experimentenbesluit gaat over twee experimenten: een experiment waarbij kiezers in het buitenland hun stembiljet per e-mail krijgen toegestuurd en een experiment met centrale stemopneming. Op hoofdlijnen kan de Kiesraad met beide instemmen. Wel vindt hij dat, gelet op het huidige kiesstelsel, bij de stemopneming alleen de stembiljetten meegeteld moeten worden waarop de kiezer een stem op een kandidaat heeft uitgebracht, en niet alleen op een partij. Daarnaast adviseert hij regels op te nemen over het elektronisch toesturen van de kandidatenlijst aan kiezers en het moment waarop zij het stembiljet krijgen toegestuurd.

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

Emailadres
kiesraad@kiesraad.nl

In meer algemene zin adviseert de Kiesraad bij het houden van experimenten niet meer af te wijken van de Kieswet dan voor het experiment noodzakelijk is. De Raad vraagt aandacht voor het feit dat niet alle resultaten aan het experiment kunnen worden toegeschreven. En tot slot adviseert hij het onderzoek naar nieuwe papieren stembiljetten voorsnog niet volledig te stoppen.

2. Algemene opmerkingen bij het ontwerp Experimentenbesluit

Op 5 november 2012 heeft de Kiesraad advies uitgebracht over het ontwerp van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming (hierna: de Experimentenwet).¹ In zijn advies ging hij er vanuit dat op basis van deze wet experimenten zouden plaatsvinden met nieuwe stembiljetten en met elektronisch tellen. Beide onderwerpen vindt hij niet terug in het wetsvoorstel zoals dit op 12 maart bij de Tweede Kamer aanhangig is gemaakt.² De regering heeft ter zake opgemerkt investeren in dergelijke experimenten niet verantwoord te vinden, omdat zij de ambitie heeft elektronisch stemmen in het stemlokaal opnieuw in te

¹ Advies van de Kiesraad van 5 november 2012 over de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centraal tellen. Adviezen van de Kiesraad worden openbaargemaakt op <http://www.kiesraad.nl/>.

² Kamerstukken II 2012/13, 33 573, 1–3.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
2 van 8

voeren.³ Het is de Kiesraad bekend dat u deze mogelijkheid onderzoekt.⁴ Niettemin adviseert hij u het onderzoek naar nieuwe papieren stembiljetten vooralsnog niet volledig te stoppen. Daarvoor is op de eerste plaats van belang dat een eventuele herinstructie van elektronisch stemmen een gedegen voorbereiding vereist en daardoor waarschijnlijk niet op korte termijn gerealiseerd kan worden. Op de tweede plaats wijst de Kiesraad er op dat gemeenten in het verleden de keus is gelaten om elektronisch stemmen al dan niet voor kiezers mogelijk te maken. Als dit uitgangspunt bij een eventuele herinstructie wordt vastgehouden, zal de behoefte aan papieren stembiljetten bij de herinvoering van elektronisch stemmen niet direct volledig verdwijnen. Op de derde plaats kan de conclusie van een onderzoek naar de mogelijkheid tot het herinvoeren van elektronisch stemmen ook zijn, dat herinvoering (voorlopig) onwenselijk is. In dat geval blijft de bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 geconstateerde behoefte aan een eenvoudiger te tellen stembiljet onverkort bestaan.⁵ Het ontwerpbesluit bevat de grondslag voor een experiment met centrale stemopneming. In zijn advies bij de Experimentenwet heeft de Kiesraad aangegeven de meerwaarde van een dergelijk experiment met name te zien als dit wordt uitgevoerd in combinatie met nieuwe stembiljetten. Alleen dan kunnen de effecten van beide experimenten elkaar maximaal versterken en ten goede komen aan de zorgvuldigheid van het proces en de betrouwbaarheid van de uitslag.⁶ Ook om deze reden adviseert de Kiesraad om het onderzoek naar nieuwe stembiljetten niet volledig los te laten. Er is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in de ontwikkeling van een nieuw stembiljet. De voorlopige resultaten van de gehouden onderzoeken waren positief.⁷ Met openbaarmaking van de testresultaten kan worden bereikt dat ook langs andere weg, namelijk die van het vereenvoudigen van het stembiljet, verder wordt nagedacht over het verbeteren van het verkiezingsproces.

Daarnaast vraagt de Kiesraad uw aandacht voor het volgende. Experimenten vinden zoveel mogelijk plaats in overeenstemming met de Kieswet. Voor zover een experiment noodzaakt tot afwijkingen van hetgeen bij of krachtens de Kieswet is bepaald, is daarvoor in artikel 3 van de Experimentenwet in een grondslag voorzien. De Kiesraad signaleert dat sommige bepalingen van het ontwerpbesluit afwijken van hetgeen in het Nederlands kiesrecht gebruikelijk is, zonder dat blijkt waarom dit noodzakelijk is voor het experiment. Als voorbeelden noemt hij de onverenigbaarheid van het lidmaatschap van het stembureau met het lidmaatschap van het gemeentelijk stembureau (artikel 19, vijfde lid), de

³ Kamerstukken II 2012/13, 33 573, 3, p. 1.

⁴ Parlementair debat d.d. 6 maart 2013 van het wetsvoorstel Wijziging van de Kieswet houdende maatregelen om het eenvoudiger te maken voor Nederlanders in het buitenland om hun stem uit te brengen, wijziging van de wijze van inlevering van de kandidatenlijsten, aanpassing van de datum van kandidaatstelling en stemming, alsmede regeling van andere onderwerpen (33268).

⁵ Kamerstukken II 2010/11, 31142, 25, p. 4.

⁶ Advies van de Kiesraad van 5 november 2012 over de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centraal tellen, p. 2.

⁷ Kamerstukken II 2011/12, 33 000 VII, nr. 126, p. 3.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
3 van 8

bevoegdheid van alle leden van het centraal stembureau om de orde te handhaven (artikel 27)⁸ en de stemopneming te schorsen (artikel 28).⁹ De Kiesraad gaat ervan uit dat ook deze onderdelen worden meegenomen in de evaluatie van het experiment.

3. Experiment: nieuw model stembiljet voor kiezers in het buitenland

Het verheugt de Kiesraad dat het ontwerpbesluit de grondslag biedt voor een experiment waarbij kiezers in het buitenland de mogelijkheid krijgen hun stembiljet per e-mail te ontvangen.¹⁰ Naar verwachting zal het briefstembureau hierdoor meer stembiljetten tijdig ontvangen, waardoor er minder uitgebrachte stemmen verloren gaan.

De uitwerking van de opzet van dit experiment kan op hoofdlijnen rekenen op de instemming van de Raad. Hij vindt het positief dat kiezers in het buitenland zelf kunnen bepalen of zij willen deelnemen aan het experiment. Het is immers denkbaar dat het per e-mail toegestuurd krijgen van het stembiljet niet voor alle kiezers in het buitenland een adequate oplossing is om gebruik te maken van hun actief kiesrecht. Ook neemt de Raad met instemming kennis van uw voornemen deze groep kiezers eerder hun briefstembewijs per post toe te sturen. Wel mist hij de eerder aangekondigde regels over het moment waarop deze groep kiezers stembescheiden krijgt toegestuurd.¹¹ De Kiesraad adviseert u hierin alsnog te voorzien. Daarnaast geven nog enkele andere aspecten in de regeling van het experiment de Raad aanleiding daarover in dit advies een opmerking te maken.

Kandidatenlijsten

In de memorie van toelichting bij de Experimentenwet staat dat kandidatenlijsten onder andere op internet geraadpleegd kunnen worden.¹² Het ontwerpbesluit bepaalt weliswaar dat de kiezer zo spoedig mogelijk een overzicht van de kandidatenlijst beschikbaar wordt gesteld, maar geeft niet aan op welke wijze dit geschiedt. De Kiesraad adviseert u de kiezer die zijn stembiljet elektronisch ontvangt ook gelijktijdig de kandidatenlijst elektronisch toe te sturen. Hij acht dit van belang omdat het voorziene model stembiljet – vanwege het hierop ontbreken van namen van kandidaten - noodzaakt tot de aanwezigheid van een kandidatenlijst bij het uitbrengen van de stem. Daarnaast adviseert hij u kiezers die het stembiljet per post ontvangen gelijktijdig de kandidatenlijst op papier toe te sturen.

Vervangend briefstembewijs

⁸ In artikel J 37 Kieswet wordt de voorzitter van het stembureau deze bevoegdheid toegekend.

⁹ In artikel J 38 Kieswet wordt de voorzitter van het stembureau deze bevoegdheid toegekend.

¹⁰ Zie ook advies van de Kiesraad van 22 september 2010 inhoudende een evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen en Tweede Kamerverkiezing 2010, p. 6.

Advies van de Kiesraad van 16 november 2012 inhoudende een evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2012, p. 4.

¹¹ Kamerstukken II 2012/13, 33 573, nr. 3, p. 5.

¹² Kamerstukken II 2012/13, 33 573, nr. 3, p. 5.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
4 van 8

Lopende het experiment met een nieuw model stembiljet voor kiezers in het buitenland, wordt het voor deze kiezers mogelijk een vervangend briefstembewijs aan te vragen. De Kiesraad is met u van opvatting dat een dergelijke voorziening wenselijk is. Om te voorkomen dat kiezers in staat zijn twee (of meer) stemmen uit te brengen, zal een register met ongeldige briefstembewijzen worden bijgehouden. Het is van evident belang dat de informatie uit dit register volledig en betrouwbaar is. In dit verband vraagt de Raad uw aandacht voor het volgende. De uiterlijke termijn waarbinnen kiezers in Caribische landen die deel uitmaken van het Koninkrijk een mondeling verzoek kunnen indienen voor een vervangend briefstembewijs, sluit niet aan bij het moment waarop u de gegevens van ongeldige briefstembewijzen aan de burgemeester van 's-Gravenhage moet hebben gegeven.¹³ De Kiesraad adviseert u het ontwerpbesluit zodanig aan te passen om ook volgnummers van laat vervangen briefstembewijzen op het uittreksel van ongeldige briefstembewijzen te zetten. Daarnaast beveelt hij u aan te verduidelijken of het feit dat op een mondeling verzoek om een vervangend briefstembewijs terstond moet worden beslist, ook betekent dat de aanvrager zijn briefstembewijs terstond meekrijgt.

Het stembiljet

De Kiesraad adviseert de naam van het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing geldt op het nieuwe stembiljet af te drukken.¹⁴ Een duidelijk onderscheid in de stembiljetten is wenselijk, omdat een kiezer een oud stembiljet digitaal op zijn computer kan bewaren (en per ongeluk hergebruiken).

Risico op identificatie van kiezers

In afwijking van artikel N 7 Kieswet, leiden bijschrijvingen en tekeningen op het stembiljet krachtens het ontwerpbesluit minder vaak tot een ongeldig uitgebrachte stem. Dit is bijvoorbeeld het geval als het stembiljet is afgedrukt op bedrijfspapier. De Kiesraad meent dat deze bepaling meer aansluit bij internationale normen dan de huidige vergelijkbare bepaling in de Kieswet. In het voorstel staat de wil van de kiezer voorop. De Kiesraad kan zich voorstellen dat de evaluatie aanleiding geeft voor een aanpassing van de geldende regel op dit punt.

Evaluatie

In het ontwerpbesluit wordt voorgesteld een stembiljet waarop alleen een partijstem is uitgebracht, te behandelen als ware het een stem op de lijsttrekker van die partij. In navolging van de Afdeling advisering van de Raad van State vraagt ook de Kiesraad uw aandacht voor het effect van het stembiljet op de

¹³ Vgl. artt. 8, derde lid, 9 en 10, vierde lid, van het concept Experimentenbesluit.

In de toelichting bij Aanwijzing 178 van de Aanwijzingen voor de Regelgeving staat een passage over gelijktijdige inwerkingtreding van regelgeving in het Europese en Caribische deel van het Koninkrijk. De Kiesraad leidt hieruit af dat de woorden "twaalf uur" in artikel 10, vierde lid, van het ontwerpbesluit duiden op twaalf uur 's middags lokale tijd. In 's-Gravenhage is het dan 17.00 uur (wintertijd) of 18.00 uur (zomertijd).

¹⁴ Vgl. artikel J 20, eerste lid, eerste volzin, Kieswet.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
5 van 8

stemopneming.¹⁵ De Nederlandse Kieswet gaat uit van een systeem waarin alleen stemmen die expliciet op een kandidaat zijn uitgebracht worden geteld. Het voorgestelde experiment wijkt hiervan af en kan ertoe leiden dat sluipenderwijs de partijstem wordt ingevoerd. Dat zou een principiële verandering van ons kiesstelsel zijn. Het risico dat u hiermee tracht te ondervangen kan volgens de Kiesraad met goede voorlichting en een helder model stembiljet afdoende worden verkleind. Hij adviseert u het ontwerpbesluit in lijn met het voorgaande aan te passen.

4. Experiment: centrale stemopneming

Het ontwerp Experimentbesluit biedt ook de grondslag voor een tweede type experiment. Bij dit experiment worden stembiljetten na een eerste voorlopige telling in het stembureau overgebracht naar een andere locatie, zodat de stemopneming op één of meerdere locatie(s) centraal plaatsvindt.

Bekendmaking locaties centrale stemopneming

Het is van belang dat kiezers en waarnemers ruim voor de dag van stemming weten waar de stemmen geteld zullen worden. De Kiesraad adviseert u daarom het college van burgemeester en wethouders te verplichten deze locatie altijd bekend te maken; ook als slechts één locatie voor centrale stemopneming is aangewezen.¹⁶ Vanwege het grote belang van transparantie van het verkiezingsproces vindt de Kiesraad het voorts wenselijk dat deze bekendmaking niet alleen plaatsvindt in een van overheidswege uitgegeven blad, maar ook op "een andere geschikte wijze" als bedoeld in artikel 3:42, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht. De wijze waarop de locaties van stembureaus bekend worden gemaakt, kan daarbij als voorbeeld dienen. De Kiesraad adviseert u in de toelichting nader op dit onderwerp in te gaan.

De voorlopige telling en pakketten

Met instemming heeft de Kiesraad er kennis van genomen dat het stembureau de voorlopige uitslag op lijstniveau vaststelt, voordat de stembiljetten worden overgebracht voor de centrale stemopneming. Om misverstanden te voorkomen adviseert hij u hiertoe wel in artikel 21 van het ontwerpbesluit duidelijker tot uitdrukking te brengen dat het stembureau voor iedere lijst het gezamenlijke aantal uitgebrachte stemmen op die lijst vaststelt.¹⁷

Na vaststelling van de voorlopige uitslag, worden de verschillende documenten ingepakt en in een verzegelde stembus naar de locatie voor de stemopneming overgebracht.¹⁸ De Kiesraad mist in het ontwerpbesluit een voorziening voor het geval de stembescheiden niet allemaal in de stembus passen. Hij adviseert u hierin alsnog te voorzien. Mede gelet op artikel 33 van het ontwerpbesluit

¹⁵ Kamerstukken II 2012/13, 33 573, nr. 4, p. 9.

¹⁶ Vgl. artikel 24, derde lid, ontwerp Experimentenbesluit.

¹⁷ Vgl. artikel N 9, eerste lid, Kieswet.

¹⁸ Vgl. artikelen 21 t/m 24 ontwerp Experimentenbesluit.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
6 van 8

adviseert de Kiesraad u alle pakketten van een indicatie van hun inhoud te voorzien, zodat duidelijk blijft welke documenten een pakket bevat.

Overdracht van pakketten

Het ophalen van de pakketten en het proces-verbaal bij de stembureaus geschiedt onder verantwoordelijkheid van de burgemeester.¹⁹ Deze bescheiden moeten uiterlijk de volgende dag om negen uur 's ochtends bij het gemeentelijk stembureau aanwezig zijn. De Kiesraad mist bepalingen in het ontwerpbesluit waaruit blijkt waar de respectievelijke verantwoordelijkheden van het stembureau, de burgemeester en het gemeentelijk stembureau aanvangen en eindigen. Hij adviseert u hierin alsnog te voorzien. Bijvoorbeeld door te bepalen dat de voorzitter van het stembureau zorg draagt voor deze bescheiden, totdat deze aan de burgemeester zijn overgedragen.

Transparantie van het telproces

Centraal tellen bevordert niet zondermeer de transparantie en controleerbaarheid van de stemopneming. De inzet van parallel werkende telteams kan resulteren in onoverzichtelijke situaties en voor toeschouwers nauwelijks te controleren beslissingen. Veel hangt dan ook af van de wijze waarop de centrale stemopneming wordt ingericht. De Kiesraad adviseert nader toe te lichten hoe een zinvolle observatie van het telproces voor kiezers en waarnemers wordt gegarandeerd. Beide groepen moeten goed zicht hebben op het telproces en beslissingen die daarin gemaakt worden, wil centraal tellen de transparantie en controleerbaarheid van de stemopneming kunnen vergroten. Daarnaast is het belangrijk dat het voor elk van de aanwezigen tijdens de stemopneming mogelijk is te vragen een stembiljet expliciet te tonen.²⁰

De voorgestelde procedure voor de stemopneming door het gemeentelijk stembureau lijkt veel op de stemopneming zoals het stembureau die normaliter verricht. Anders dan in de reguliere procedure ontbreekt in het ontwerp Experimentenbesluit echter een bepaling die voorschrijft dat het gemeentelijk stembureau de (voorlopige) uitslag per stembureau onmiddellijk mededeelt en de aanwezige kiezers de mogelijkheid geeft mondeling bezwaren in te dienen.²¹ De Kiesraad adviseert u hierin alsnog te voorzien. Dit vergroot de transparantie van de stemopneming. Tevens wordt voorkomen dat bezwaren van het aanwezige publiek niet meer tot de uitslagvaststelling van het specifieke stembureau te herleiden zijn.²²

Het proces verbaal van het gemeentelijk stembureau

¹⁹ Vgl. artikel 24, eerste lid, ontwerp Experimentenbesluit.

²⁰ Vgl. artikel N 8 Kieswet.

²¹ Vgl. artikel N 9, eerste lid, Kieswet.

²² Dit risico loopt men wel als het aanwezige publiek pas nadat alle stembiljetten zijn geteld bij de berekening van de uitslag door het gemeentelijk stembureau bezwaren mogen indienen ex artikel 39 van het ontwerp Experimentenbesluit.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
7 van 8

Uit het ontwerpbesluit en de bijbehorende toelichting kan de Kiesraad nog onvoldoende opmaken wat de aard en inhoud van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau is. Zo is onduidelijk of de in artikel 37 van het ontwerpbesluit vervatte resultaten in het proces-verbaal tot op het individuele stembureau herleidbaar zijn en, zo ja, op welke wijze hieraan invulling wordt gegeven. De Kiesraad acht de herleidbaarheid van resultaten tot stembureauniveau niet alleen gewenst met het oog op de transparantie en de controleerbaarheid van de verkiezingsuitslag, maar ook in overeenstemming met internationale normen.²³ Hij adviseert u dit in het Experimentenbesluit te waarborgen.

Ook mist de Raad gedetailleerde informatie over de totstandkoming van het gemeentelijk proces-verbaal. In de toelichting bij het ontwerpbesluit is vermeld dat de leden de stemopneming van elk stembureau in het gemeentelijk proces-verbaal vastleggen. Betekent dit dat tellers aparte telformulieren ontvangen en de leden van het gemeentelijk stembureau gegevens van deze formulieren overschrijven? Zeker als sprake is van onduidelijke handschriften of veelvuldige correcties²⁴ moet voorkomen worden dat hierdoor fouten worden gemaakt. Het ontwerpbesluit biedt gemeenten ook de mogelijkheid meerdere gemeentelijke stembureaus in te stellen. De Kiesraad begrijpt het ontwerpbesluit aldus dat in een dergelijke situatie ieder gemeentelijk stembureau een eigen proces-verbaal opmaakt. Worden deze processen-verbaal daarna nog samengevoegd om de uitslag op gemeenteniveau te bepalen alvorens deze naar het hoofdstembureau over te brengen?

Op twee plaatsen in het ontwerpbesluit krijgt het gemeentelijk stembureau de plicht het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld te noteren en, zover mogelijk, te verklaren: eerst op stembureauniveau,²⁵ later ook op gemeentelijk stembureauniveau.²⁶ Het is belangrijk dat de meerwaarde van de verschillende verklaringen helder is. De Kiesraad adviseert u daarom de toegevoegde waarde van de tweede genoemde verklaring op gemeentelijk stembureauniveau toe te lichten.

In artikel 41 van het ontwerp Experimentenbesluit is bepaald dat het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau elektronisch bekend wordt gemaakt. Gelet op de vragen van de Kiesraad ten aanzien van de inhoud en omvang van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de totstandkoming daarvan, volstaat hij op deze plaats onder verwijzing naar een eerder uitgebracht advies met een meer algemene opmerking.²⁷ De Kiesraad is van opvatting dat er een gemotiveerde afweging dient plaats te vinden tussen de extra inspanning

²³ OSCE, Election observation handbook, Warsaw: OSCE/ODIHR 2010, p. 80.

²⁴ Vgl. artikel 33 ontwerp Experimentenbesluit.

²⁵ vgl. artikel 34 ontwerp Experimentenbesluit.

²⁶ Vgl. artikel 37, tweede lid, onder d, ontwerp Experimentenbesluit.

²⁷ Advies van de Kiesraad van 14 oktober 2011 over de Wijziging Kieswet 1^e tranche, p. 5.

Datum
17 mei 2013

Ons kenmerk
2013-0000217194

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
8 van 8

voor het gemeentelijk stembureau in een toch al drukke periode om de processen-verbaal op internet te publiceren en de meerwaarde die deze publicatie heeft voor de transparantie van het proces. De Kiesraad adviseert u in de toelichting nader op deze afweging in te gaan.

Het verslag van het gemeentelijk stembureau

Analoog aan artikel N 10, eerste lid, van de Kieswet worden bezwaren van bij de stemopneming aanwezige personen opgenomen in het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau.²⁸ Alle bezwaren die in de processen-verbaal van de stembureaus zijn vermeld, worden vervolgens opgenomen in een verslag van het gemeentelijk stembureau. De Kiesraad adviseert in het ontwerpbesluit vast te leggen dat de bezwaren uit de processen-verbaal van de stembureaus gecategoriseerd in het verslag moeten worden opgenomen. Hij gaat er voorts vanuit dat dit verslag ook de opmerkingen van stembureauleden over eventuele onregelmatigheden bevat.²⁹ Daarnaast adviseert hij in het Experimentenbesluit te verduidelijken wat de status van dit verslag is en wie een afschrift van dit verslag zullen ontvangen.³⁰ Het is van belang dat bezwaren en opmerkingen die relevant zijn voor de oordeelsvorming omtrent de geldigheid van de verkiezing, bij de daartoe bevoegde organen aankomen. Dit geldt des te meer nu het centraal stembureau en het te kiezen volksvertegenwoordigend orgaan niet meer (zoals voorheen) zullen beschikken over de processen verbaal van de stembureaus. Deze zijn weliswaar op te vragen, maar gelet op de hoge tijdsdruk waaronder het centraal stembureau de uitslag vaststelt, kan in voorkomende gevallen slechts beperkt van deze mogelijkheid gebruik worden gemaakt.

Evaluatie

Er zijn veel factoren die invloed hebben op het verloop van het verkiezingsproces. Op sommige van deze factoren hebben gemeenten zelf invloed. Ook het 's avonds inzetten van nieuwe stembureauleden kan bijvoorbeeld de betrouwbaarheid van de stemopneming en de snelheid waarmee deze kan worden verricht positief beïnvloeden. Niet alle resultaten in een gemeente kunnen direct aan de Experimentenregeling worden toegeschreven. De Kiesraad verzoekt u om hiermee rekening te houden in de evaluatie.

DE KIESRAAD,
voor deze,

H.R.B.M. Kummeling,
voorzitter

b.a.

M. Bakker,
secretaris-directeur

²⁸ Vgl. artikel 39 ontwerp Experimentbesluit.

²⁹ Vgl. model N 10-1 nr. 9 Modellenregeling Kieswet en Kiesbesluit 2010.

³⁰ Vgl. artikel 41 ontwerp Experimentenbesluit waarin alleen sprake is van een afschrift van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau.